

С.Х. Хотовицький Тріумф і трагедія піонера вітчизняної педіатрії

Узагальнивши досвід своїх колег-попередників, Степан Хомич Хотовицький довів, що педіатрія має право на існування як одна з провідних гілок великого дерева під назвою «Медична наука».

Порядність і любов до людей

Син священника з містечка Красилів, що на Волині, Степан Хотовицький у 12 років розпочав навчання в духовній семінарії стародавнього м. Острога. Здібний юнак, окрім латині, вивчив грецьку, німецьку та французьку мови. По закінченню навчання у семінарії проводився набір студентів до Медико-хірургічної академії, що в м. Петербурзі. Для складання іспитів до Волинської губернської лікарської управи були направлені 12 семінаристів, п'ятеро, серед них і юний Степан Хотовицький, отримали путівки до столичної академії. Разом з атестатом йому видали блискучу характеристику: «Зразковий учень, старанний, невтомний; досягнув визначних успіхів і в усіх відношеннях високої моральності». Забігаючи наперед, процитуємо визначення лікаря-педіатра за академіком С.Х. Хотовицьким (34 роки потому): «Старатися уметьє сделаться другом детей, находить удовольствие в общении с ними... что намного облегчает исследование и определение болезненного состояния... во всех своих действиях в отношении к детям врач должен соблюдать величайшую осторожность и ни одеждою, ни поступью, ни голосом не сделать на них неприятного впечатления». У цих словах віддзеркалена сутність особистості самого Степана Хомича — людини доброї, чуйної і милосердної.

Роки навчання, роки вдосконалення набутих знань

Прибувши до Медико-хірургічної академії, семінарист С. Хотовицький знову складав екзамени з латині, арифметики й історії, за результатами яких його було зараховано казеннокоштным студентом. Серед кращих 10 випускників академії 1817 р., яких відраджено для продовження навчання за кордон, був і срібний медаліст С. Хотовицький. За свідченням відомого історика медицини Я.А. Чистовича, цей випуск «навсегда останется в истории Медико-хирургической академии по множеству свежих молодых талантов». І дійсно, більшість випускників того року зробила блискучу кар'єру в медицині.

Плануючи спеціалізуватися на практичному акушерстві, жіночих та дитячих захворюваннях, перед від'їздом С. Хотовицький зупиняє свій вибір на кафедрі повивального мистецтва, судової медицини й медичної поліції. Протягом 4 років він проходив стажування з практичного акушерства, жіночих і дитячих хвороб у кращих клініках м.м. Берліна, Відня, Геттінгена, Лондона, Единбурга. У дипломі, виданому шотландським

професором Дж. Гамільтоном, Степан Хотовицький характеризувався як талановитий лікар і людина високої моралі. Жваве листування між учителем та його учнем тривало впродовж багатьох років.

Повернення до alma mater

Щойно повернувшись до м. Петербурга, С.Х. Хотовицький захистив дисертацію на ступінь доктора медицини і був затверджений у званні ад'юнкта-професора на кафедрі судової медицини і акушерства, завідувачем якою був професор С.О. Промов, та завзято почав опрацьовувати матеріали, зібрані за час тривалого закордонного турне. Але згодом ця робота несподівано була перервана довгостроковим відрадженням до м. Астрахані, де лютувала занесена з Персії та Закавказзя холера. Спалах хвороби було ліквідовано, проте С.Х. Хотовицький пробув там майже рік, вивчаючи умови її виникнення і розвитку. Через 8 років, коли холера охопила майже всю Російську імперію, він брав активну участь у діяльності холерного комітету і зробив значний внесок у його роботу, за що був удостоєний монаршої відзнаки. Про результати цієї роботи йдеться у монографії «О холере» (1832). Ця праця заслуговує особливої уваги, тому що підсумовує інші роботи автора із суспільної гігієни та медичної поліції — розділів медицини, які на той час в Росії тільки зароджувалися. С.Х. Хотовицькому належить низка статей подібної тематики, що відзначалися раціональністю погляду, повнотою і ясністю думки, сприяли знищенню забобонів. Наприклад, у праці «О болезнях в судебно-медицинском отношении» (1828) він кваліфіковано описав клініку психічних захворювань, а на прохання Святейшого Синоду написав підручник «Народно-врачебное наставление для духовных училищ», що фактично став першим вітчизняним посібником зі шкільної гігієни.

Значну увагу С.Х. Хотовицький приділяв перекладацькій справі. Так, відомі його переклади «Учебной книги гинекологии» Крауса (з німецької) і «Чтений о начальных и практических основаниях хирургии» Купера (з англійської).

Створення кафедри і клініки

Провідним напрямом діяльності С.Х. Хотовицького завжди були проблеми лікування дитячих хвороб. У 1836 р. його призначають ординарним професором новоствореної кафедри акушерства і вчення про жіночі та дитячі хвороби Медико-хірургічної академії. Він уперше в Російській імперії почав викладати систематичний курс дитячих хвороб, не

обмежуючись хворобами новонароджених і дітей першого року життя. Професор С.Х. Хотовицький викладав фізіологію й патологію усіх вікових періодів дитинства, а також дитячі інфекції. Лекційний курс професора, а згодом академіка С.Х. Хотовицького став обов'язковим для студентів академії, тоді як за кордоном подібні курси читали як приватні лише для лікарів, які вдосконалювалися з педіатрії. На лекції професора С.Х. Хотовицького приходили не тільки студенти-медики, але й слухачі інших факультетів.

Перехід до самостійної роботи надав новий стимул до наукового пошуку. З-під пера С.Х. Хотовицького виходить низка праць багатовекторного спрямування, триває постійна робота з перегляду та оновлення лекційного курсу, що стали основою для його фундаментальної монографії. Свого часу у дисертації дослідник дав докладний опис плода. З кожною наступною працею він крок за кроком наближався до змалювання всіх життєвих циклів людини в динаміці. Остаточні узагальнення професор С.М. Хотовицький виклав у книзі «Педіятрика». Майже тисячу сторінок має цей унікальний фоліант, у якому автор уперше в медичному світі чітко обґрунтував потребу особливого підходу до хвороб дитячого віку, розробив їх класифікацію і сформулював принципи лікування, що зводилися до пріоритетності вичікувального способу лікування перед діяльним. У «Педіятриці» автор виявив себе не тільки визначним педіатром, а й серйозним гігієністом, чий міркування актуальні дотепер. З викладацькою роботою він суміщав обов'язки старшого міського акушера м. Петербурга, причому працював на громадських засадах, не отримуючи платні.

Головна мета С.Х. Хотовицького полягала в організації клініки, де б він разом зі своїми учнями мав можливість утілювати в практику власні теоретичні напрацювання. І нарешті після наполегливих клопотань у 1842 р. при академії відкриваються акушерська жіноча та дитяча клініки, а за 2 роки потому в Петербурзі з його ініціативи відкривається перша у світі лікарня для дітей раннього віку.

Начебто все складалося якнайкраще для вченого. І тут сталося неочікуване: керувати геніко-педіатричною клінікою призначають професора Віленської медико-хірургічної академії, терапевта за спеціальністю Й.І. Мянського. Появлялася ця прикра несподіванка тим, що раніше заарештований за участь у польському національно-визвольному русі Й.І. Мянський після річного перебування під арештом з невідомих міркувань раптово був реабілітований. Указом імператора Миколи I «О вознаграждении невиннообговоренного» останнього спочатку було призначено професором Московського університету. Але Й.І. Мянський хотів стати повноправним членом конференції академії:

звання професора таку можливість надавало. Зваживши на безпосередню вказівку імператора про надання Й.І. Мянському преференцій по службі, тогочасний президент Медико-хірургічної академії Шлегель і академічна конференція не могли відмовити реабілітованому поляку у його прагненні очолити дітище С.Х. Хотовицького. Доречно зазначити, що це була вже друга душевна травма, отримана Степаном Хомичем з монаршої ласки. Ще за часів, коли академію очолював легендарний Я.В. Віліє, С.Х. Хотовицький став жертвою наклепу. Його звинуватили у відмові надати лікарську допомогу дружині П.Ф. Грімма — наближеного до престолу урядовця. І тільки завдяки особистому зверненню Я.В. Віліє до імператора із спростуванням вигаданих звинувачень на адресу одного з найавторитетніших і високоморальних викладачів академії арешт через 7 тижнів було скасовано і С.Х. Хотовицького звільнено з-під варті.

Невтішний фінал

Усі плани академіка С.Х. Хотовицького поєднати теоретичну науково-педагогічну діяльність із клінічною практикою, створивши власну наукову школу, до чого він так пристрасно працював протягом років, раптово були перекреслені. І це при тому, що ще на початку своєї академічної праці С.Х. Хотовицький отримав Знак безвадної служби, у статуті якого зазначалося, що право бути нагородженими цією відзнакою мають виключно особи, які і за формулярними списками, і на посадах, що займали, виявили у службових справах непохитну моральність і тривалу старанність..

Полишивши у 50 років працю в Медико-хірургічній академії, С.Х. Хотовицький залишається її почесним членом і членом Медичної ради, але впродовж наступних 40 (!) років Степан Хомич доживає свій вік, адже назвати це повноцінним життям складно...

14 серпня 1867 р. С.Х. Хотовицький святкував 50-річний ювілей діяльності. Від публічних урочистостей він відмовився, проте депутація від лікарів Морського відомства, Товариства російських лікарів, Військово-медичного комітету, на чолі якої до помешкання ювіляра завітали і начальник Медико-хірургічної академії П.А. Наранович, тепло привітала шанованого колегу. У цей же день ювіляру було присвоєно високе звання таємного радника.

Помер Степан Хомич Хотовицький 30 березня 1885 р. у м. Петербурзі на 90-му році життя. Іменем засновника вітчизняної педіатрії в м. Красилів на Хмельниччині назвали одну з центральних вулиць, що донедавна носила ім'я комуніста Г. Петровського. Біля входу до місцевої райлікарні встановлено меморіальну дошку з барельєфом великого земляка.

Підготував **Лук'ян Маринжа**

